

БОНДАР М.Ю.

аспірант заочної форми навчання кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФЕРЕНДУМІВ

Конституція України закріпила пріоритетність безпосереднього народовладдя у нашій державі, визначивши носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні народ (ст. 5) та гарантувала його право здійснювати своє волевиявлення безпосередньо, зокрема шляхом прийняття конституції та законів на референдумі.

Ключовим елементом алгоритму процесу оновлення Конституції поза принциповими розбіжностями бачення перспектив його реалізації є всеукраїнський конституційний референдум, рішення якого повинні надати Основному Закону найвищої легітимної політичної і суспільної сили. Складність ініціювання, підготовки та проведення такого референдуму об'єктивується істотними прогалинами нормативно-правового регулювання референдних відносин[1, с 1].

Важливо зазначити, що чинна редакція Основного Закону України передбачає лише порядок внесення змін до Конституції. Водночас Конституційний Суд України, здійснюючи офіційне тлумачення низки статей Конституції у 2005 та 2008 роках, зазначав, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні має, зокрема, право на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою приймати нову Конституцію України (нову редакцію).

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 16 квітня 2008 року N 6-рп/2008 в резолютивній частині зазначив, дослівно: «В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України».[3]

Знову ж таки, ми не повинні забувати, що джерелом влади в Україні є народ України. Конституція – це Основний Закон. Однак і цей закон, і усі інші закони – це акти вищої юридичної сили, що регулюють найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових для всіх правил. Народ України має право безпосередньо встановлювати або скасовувати для себе ж ці правила. Заперечувати цю можливість – це заперечувати право народу на волевиявлення та здійснення влади.

Довгий час саме визначення конституційний референдум було досить умовним, оскільки практично не вживалося у конституційних актах. Проте, Закон України «Про всеукраїнський референдум» виділив конституційні референдуми в окрему категорію та закріпив його правові засади, порядок організації та проведення.

На сьогоднішній день організація та проведення референдумів взагалі, і конституційних зокрема, регулюється Конституцією України та Законом України «Про всеукраїнський референдум». Можна назвати і інші джерела так званого референдного права, та відповідно до п.20 ч.1 ст. 92 Конституції України порядок організації і проведення референдумів визначається виключно законами України, тому всі інші джерела можна вважати похідними від закону.

6 листопада 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про всеукраїнський референдум». Новий Закон призвів до втрати чинності попереднього Закону України «Про всеукраїнські та місцеві референдуми» 1991 р., який було прийнято до ухвалення Конституції України 1996 р. і який суттєво розходився з багатьма її положеннями.

За новим законом предметом всеукраїнського референдуму може бути як ухвалення повністю нової редакції Конституції України, так і внесення суттєвих змін до чинного Основного Закону. Референдумом можна також скасовувати, домагатися втрати чинності чи визнавати нечинним закон про внесення змін до

Конституції України. У цей же спосіб можна ухвалювати і скасовувати звичайні закони України, вносити зміни до цих законів (крім законів про податки, бюджет та амністію). Закон дозволяє вирішувати на всеукраїнському референдумі будь-які питання, за винятком тих, стосовно яких референдум не допускається за Конституцією України.

У ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський референдум» дається наступне визначення: всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому Законом.

Ч. 3 ст. 3 Закону «Про всеукраїнський референдум» дає класифікацію референдумів за предметом проведення і першим серед видів є саме конституційний референдум. Зазначається, що це референдум про схвалення нової редакції Конституції, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України.

На думку професора А. Селіванова «організація конституційного процесу на кожному етапі має отримувати легітимність, як суспільне схвалення або несприйняття його. У такому разі влада отримує підтримку мати права стільки, скільки суспільство погодиться, щоб його право було закріплено Конституцією у формах представництва» [5]. Тому внесення змін до чинної Конституції України чи прийняття її у новій редакції потребує затвердження на всеукраїнському референдумі.

В. Федоренко зазначає, що конституційні референдуми є ефективною правовою формою безпосередньої народної правотворчості. Водночас такі референдуми недоцільно проводити під час кризових явищ у суспільстві та державі, оскільки ефективність таких референдумів може гарантуватися лише за умови громадянської злагоди та стійких демократичних традицій у суспільстві. Недаремно найбільшу популярність конституційні референдуми мають у таких розвинених країнах, як Швейцарія, де на загальносоюзний референдум 130 разів виносилися конституційні поправки, Австралія, де такі поправки виносилися 38 разів, та США, де в 23 штатах було розглянуто 539 конституційних поправок [6, с. 19]

Виходячи з цього, а також ґрунтуючись на системному аналізі конституційно-правової і соціально-політичної практики, з урахуванням чинного конституційного законодавства і міжнародно-правового досвіду у сфері державно-правового будівництва, в контексті формування українського конституціоналізму, можна визначити, що конституційний референдум – це одна з форм безпосередньої демократії, легітимний спосіб реалізації народного суверенітету, різновид всеукраїнського референдуму, на якому схвалюється нова редакція Конституції, вносяться зміни до Конституції України, скасовується, втрачає чинність чи визнається нечинним закон про внесення змін до Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30.
2. Про всеукраїнський референдум: Зако України від 6 листопада 2012 р. // Відомості Верховної Ради – 2013 - № 44-45 - ст.634
3. Рішення Конституційного Суду України у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі від 16 квітня 2008 р. № 6-рп/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 32. – ст. 1056.
4. Дерев'яно С.М. Право громадян брати участь у референдумі як об'єкт корупційних діянь / С.М. Дерев'яно // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - № 3. – 2008. –1-11.
5. Селіванов А.О. Конституційна модернізація: шлях до легітимності. / А.О. Селіванов / [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://cau.in.ua/?p=328>
6. Федоренко В. Інститут всеукраїнського референдуму в умовах конституційної реформи / В. Федоренко // Вибори та демократія. – 2007. - № 3(13). – С15-26